

Intergeneracijski odnosi u porodici: solidarnost ili konflikt

Značaj sociološkog bavljenja intergeneracijskim odnosima u porodici je dvostruk. Prvo iz razloga što svedočimo promenjenim odnosi generacija u porodici, a drugo zato što je proučavanje intergeneracijskih kontakata i saradnje postalo aktuelno u savremenim razvijenim društvima usled promenjenih demografskih i društvenih okolnosti i konteksta.

Mnogobrojna istraživanja ukazuju da su promenjeni odnosi generacija u porodici. Sa jedne strane, postoji skraćivanje detinjstva, odnosno raniji ulazak u adolescenciju, sa druge strane, produžavanje mladosti – postadolescencija, utiče da mladi duže ostaju u roditeljskom domu.

Iako je fokus na mlade u porodici isti, postoje bitne razlike u pristupima izučavanju odnosa post/adolescenata i njihovih roditelja iz perspektive psihologije i sociologije (Gillies, 2000). Psihologiju zanimaju odnosi u porodici i odnosi roditelja prema adolescentu u smislu obezbeđivanja društvenog konteksta za „normalan“ razvoj, te je stoga naglasak na procesima individuacije i separacije od roditeljskog uticaja. U sociologiji se, pak, odnosi u porodici sagledavaju iz ugla njihovog značajnog uticaja na biografiju mlade osobe unutar pristupa životnog toka i teme tranzicije u odraslost, pa je naglasak na pomažućoj ulozi porodice u procesu razvijanja nezavisnosti. Sličnost je u tome što oba pristupa nezavisnost, odnosno autonomiju vide kao normativ. Sa druge strane, postoje istraživanja koja ukazuju na razlike razlike u poimanju nezavisnosti, odnosno autonomije, koje mogu biti kulturološke (kolektivističke ili individualističke kulture) i stratifikacijske (razlike između radničke i srednje klase). Dok psihologija posmatra mlade ljude kao pasivno zavisne od društvenog okruženja, sociologija stavlja naglasak na proučavanje mladih unutar socioekonomskog konteksta i na nejednakost šansi prouzrokovanu klasnom pripadnošću. Koncept adolescencije je u psihologiji biologizovan (različiti aspekti biopsihološkog sazrevanja), a fokus je stavljen na psihičko zdravlje tinejdžera i problematična ponašanja. Sociologija, sa druge strane, naglašava da su mladi strukturalno ranjivi

zbog nedostatka moći. Psihologiju zanimaju karakteristike odnosa adolescenta i članova njegove porodice. Sociologiji je porodica zanimljiva zbog porodičnih resursa dostupnih mladima, posebno u proučavanjima tranzicije u odraslost.

Bez obzira na tip tranzicijskog režima (Walther, 2006; Biggart, Kovacheva, 2006), globalne ekonomske i političke promene strukturalnog okruženja daju poseban značaj porodičnim resursima (Togouchi Swartz, Bengston O'Brien, 2009). Pored materijalne, za porodične tranzicije ključne su stambena podrška i pomoć u čuvanju dece koju resursima dobro situirani predstavnici „bejbi bum“ generacije pružaju svojoj deci (Brannen *et al.* 2004). Neminovne posledice ovih procesa su promene u intergeneracijskim odnosima u porodici, koje su izraz i kontradiktornosti između individualističkog normativa autonomije mlade osobe i velikog značaja koji roditelji imaju za adolescente i mlade odrasle. Promene se očituju u pomeranju od odnosa autonomije i zavisnosti, i njima korespondirajućih koncepata, ka odnosima saradnje i međuzavisnosti (Gillies, 2000; Turtianen *et al.* 2007). Novi odnosi međuzavisnosti dovode u pitanje sam koncept tranzicije u odraslost kao linearni put osvajanja nezavisnosti u odnosu na roditelje: od zavisnosti, preko poluzavisnosti do potpune nezavisnosti, jer se različiti vidovi zavisnosti i nezavisnosti, kao i poluzavisnosti i međuzavisnosti javljaju i pregovaraju između mladih i njihovih roditelja u različitim sferama života (Lahelma, Gordon, 2008).

Postoji nekoliko dominantnih koncepata i pristupa koji se koriste da opišu odnose genealoških generacija (u porodici). **Generacijski jaz** postulira vrednosno i u načinu i stilu života udaljavanje i otuđivanje između generacija roditelja i dece. To je bio popularni medijski diskurs od kraja 60ih i kontrakulturnih pokreta mladih protiv establišmenta čije su oličenje bili roditelji. **Generacijski konflikt** popularni diskurs sagledava na nivou mikro okruženja porodice, kao sukob u očekivanjima i poimanjima autonomije i kontrole. Može da se sagledava i na nivou globalnog društva: kao generacijska kompeticija oko resursa – radnih mesta, političke moći, resursa državne pomoći i slično.

Razlozi zašto je proučavanje **intergeneracijske saradnje i transfera (prenosa)** postalo aktuelno leže u povećanom interesovanju evropske zajednice za pitanja socijalne kohezije, kao i demografskoj činjenici starenja stanovništva u Evropi i razvijenim zemljama širom sveta. Koncept socijalne kohezije je nasledio je pojam koncept socijalnog kapitala kojeg je deo. Socijalni kapital je uveden kao pojam u društvena istraživanja početkom 2000ih da bi se neoliberalnim politikama

(kakva je na primer „treći put“ laburista u Velikoj Britaniji) dalo društveno opravdanje. U diskursu je dominirao lament nad izgubljenim vezama unutar zajednice, a inicirani vladini programi da se ojača socijalni kapital zajednica. Istraživanja, međutim, pokazuju da socijalni kapital opstaje: podrška roditeljstvu, npr., dok na značaju dobijaju neki novi odnosi i mreže – prijateljski i novi pojam zajednice. Druga istraživanja pokazuju i da su srodnički odnosi i međugeneracijski kontakti (transmisije i transferi), još uvek značajni.

Jedan od najznačajnijih društvenih i demografskih trendova u dvadesetprvom veku na evropskom kontinentu predstavlja starenje stanovništva. Prema podacima SHARE¹ istraživanja, udeo stanovništva starog 65 godina i više u ukupnoj evropskoj populaciji iznosi 16%, dok se procenjuje da će do 2050. godine ovaj udeo biti povećan na 28%. Manje se dece rađa, ali je duži životni vek ljudi, tako da generacije imaju duži period zajedničkog života nego ikada pre, što potencira višegeneracijske veze i **intergeneracijsku solidarnost**. Istraživanja treba da pokažu da je starima potrebna pomoć, ali da i ostareli roditelji predstavljaju izvore pomoći – materijalne i finansijske, kao i podrške u roditeljstvu pre svega. Učestala su istraživanja uloge i značaj baba i deda za brigu o unucima, bilo da su im staratelji ili pružaju pomoć zaposlenim roditeljima: oko 50% baba i deda u SAD pruža neku vrstu ispomoći oko brige o unucima, slično je u ispitivanim evropskim državama (mlađe babe i dede i mlađa deca, žive bliže, zaposlene majke), u Kini npr. čuvaju decu da bi roditelji mogli da migriraju u drugi grad za poslom (slučaj i u istočnoj Srbiji sa decom gastarbajtera koje su odgajali babe i dede).

Sva istraživanja međugeneracijskih kontakata i prenošenja ukazuju na značaj normi – očekivanja koliko, šta i kako (u kom pravcu) ta saradnja treba da uključi. Između generacija iz iste porodice koje ne žive zajedno događa se kulturna transmisija – prenošenje kulturnih normi, istraživanje Dž. Brenena i saradnika, otkrilo je nekoliko takvih obrazaca (Brannen *et al.* 2004).

Pristup koji se bavi **intergeneracijskom solidarnošću** potencira oba smera u podršci i pomoći. Sve prisutniji su recipročni odnosi i osećaj odgovornosti i intergeneracijske solidarnosti (npr. Silverstein, Bengston, 1997; Kalmijn, Saraceno, 2008), posebno podržani najnovijom krizom kapitalizma, za koju postoji mišljenje da pored klasnih briše i generacijske razlike, gurajući i

¹ SHARE (Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe) predstavlja longitudinalno istraživanje pod pokroviteljstvom Evropske Unije, koje je do sada obavljeno u 7 krugova istraživanja i uključuje 27 zemalja, na velikom uzorku ispitanika starosti 50 godina i više. Detaljne informacije o ovom istraživanju se mogu naći na internet adresi www.share-project.org.

roditelje i decu u *novu klasu prekarijata* (Standing, 2011; Bauman, 2012). Zigmunt Bauman ukazuje da prekarijat ne briše samo klasne, već i generacijske granice; roditelji nisu više samo uzori i modeli i izvor podrške, zajednička situacija egzistencijalne nesigurnosti i neizvesnosti stvara solidarnost unutar porodice.

Literatura:

- Bauman, Z. (2012) „Youth Unemployment – The Precariat is welcoming Generation Y“, *Social Europe*, 22. 5. 2012.
- Biggart A., Kovacheva, S. (2006) „Social Change, Family Support and Young Adults in Europe“, In Du Bois-Reymond, M. and L. Chisholm (eds.) „The Modernisation of Youth Transitions in Europe“, New Directions for Child and Adolescence Development. Number 113, Fall 2006: 49-62.
- Brannen, J., Moos, P., Mooney, A. (2004): *Working and Caring over the Twentieth Century: Change and Continuity in Four-generational Families*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Gillies, V. (2000) „Young People and Family Life: Analysing and Comparing Disciplinary Discourses“, *Journal of Youth Studies*, 3, 2, 211–228.
- Kalmijn, M., Saraceno, C. (2008) „A Comparative Perspective on Intergenerational Support. Responsiveness to parental needs in individualistic and familialistic countries“, *European Societies*, 10, 3, 479 - 508.
- Lahelma, E. Gordon, T. (2008): „Resources and (in(ter))dependence. Young people’s reflections on parents“, *Young*, 16, 2, 209–226.
- Silverstein, M., Bengston, V. (1997) „Intergenerational Solidarity and the Structure of Adult Child–Parent Relationships in American Families“, *American Journal of Sociology*, 103, 2, 429–60,
- Standing, G. (2011) *The Precariat: The New Dangerous Class*, New York: Bloomsbery Academic.
- Togouchi Swartz, T., Bengston O’Brien, K. (2009) „Intergenerational support during the transition to adulthood“, in: Furlong, A. (ed.): *Handbook of Youth and Young Adulthood. New Perspectives and Agendas*, London, New York: Routledge: 217 – 226.
- Walther, A. (2006) „Regimes of Youth Transitions. Choice, flexibility and security in young people's experiences across different European contexts“, *Young* 14, 1, 119–141.